

Az ifjú Németország.

Brandes: Die Litteratur des neunzehnten Jahrhunderts in ihren Hauptströmungen Lipcse 1891. VI. Das junge Deutschland. Rudolph v. Gottschall: Die deutsche Nationallitteratur des neunzehnten Jahrhunderts 6. Auflage Breslau 1892. G. Karpeles: Allgemeine Litteraturgeschichte. H. Heine's sämtliche Werke, a költő életrajzával G. Karpelestől. H. Kurz: Geschichte der neuesten deutschen Litteratur von 1830 bis auf die Gegenwart. Leipzig 1881. Johannes Minckwitz: Der neuhochdeutsche Parnass. 1740 bis 1860. II. kiad. Lipcse 1864.

A német classicus irodalom a múlt száz végén antik tartalmat antik formákba öntött. A rákövetkezett romanticismus a középkorba ment vissza tárgyért és műformáért. Amannak eszménye Görögország derült ege alatt lebegett, emezé a középkor katolikus légkörében.

Goethe halála után megjelent a modern ideál: az írók és költők lázas sietséggel vonták be az irodalom körébe a jelenkort politikai és socialis viszonyaival. Egy új irodalmi áramlat indul meg, hasonló a múlt száz évi Sturm- és Drangkorszakhoz, de nem oly kiváló jelentőségű, mint az, mert nincsenek o'y tehetségek, kik az irodalomnak határozott irányt adhatnának és mert a különböző törekvések többé-kevésbé bizonytalan kísérletezések maradtak. Egy új nemzedék állott elé merész eszmékkal és reformatori tendenciákkal: az ifjú Németország. A juliusi forradalom Párisban, a St. Simonismus eszméi, a franczia romanticismus egyfelől, a különböző német bölcsészeti rendszerek Hegelig, a kor hangulata s a népek szabadság utáni vágya másfelől, adták az első lökést ez irodalmi mozgalomhoz, a mely az egyoldalú classicismus és romanticismus ellen fordult s az új eszmék alapján egy modern irodalmat akart teremteni. Ez új Sturm és Drang a politikát, irodalmat és bölcsészetet egyesíteni akarta s e törekvés egy új elemet hozott az irodalomba, a journalismust. E mozgalmat nemcsak a kortársak becsülték túl, hanem e kor irodalomtörténészei Brandes (Die Litteratur des neunzehnten Jahrhunderts in ihren Hauptströmungen Lipcse 1891. VI k. Das junge Deutschland) és Gottschall Rudolf is, ki négy kötetes irodalomtörténelmében nagy előszeretettel foglalkozik e tárggyal.

Heine, „a muzsák e neveletlen kedvencze“ kitalálta a világfájdalmat; de ő játszott e fájdalommal. miut politikai meggyőződésével s e játék tetszett, mert új volt. E fájdalom, ez elégedetlenség okait keresni kezdte egy néhány tehetséges fiatal ember s azt a társadalmi viszonyokban vélték feltalálni.

Ez az oka annak, hogy az új irány tárgyi elve a modern élet lesz, a mely a nemzetet, a kedélyeket foglalkoztatja.

És Gottschall az új áramlatot szükségszerűnek s e pontot a kiindulás pontjának tartja. Azt hiszem, hibásan, mert ő a modern elemeket az örök szép, az örök eszmény rovására gyakran túlbecsüli az irodalomban. Abban igaza van, hogy a nagy szellem pillantása felismeri és kiválasztja minden egyes korból azt, *a mi örök, a mi minden időké*, hiszen a jelenben a multat látjuk s az általános emberi a történelem salakjától megtisztulva fel-feltűnik. De hol az i. N. írói közt e nagy szellem?

E mozgalomnak Wienburg Ludolf adott nevet véletlenül. Kielben tartott egyetemi előadásait kiadta e czímen: *Aesthetikai* hadjáratok. Ajánlását így kezdi: „Az ifjú Németországnak, nem a réginek, ajánlom e könyvet.“ Ma már kevesen ismerik e művet, csak e szavai maradtak emlékezetben.

És e könyv egyetemi tanszékébe került. Ifjú Németország alatt egész általánosságban, szemben a régi N. exclusiv jellemű tudós filiszter hadával, azokat a fiatal németeket érté, a kik társadalmi, művészeti és vallási tekintetben szakítottak a hagyománnyal s irodalmi úton akarták az emberiséget reformálni. Ő volt ez új irány aesthetikusa, ki rendszerét tudományos alapokon dolgozta ki. „Egy új európai görög világrért“ rajong, a mely az értelem és érzékiség összhangzatos egyesítésén alapszik. Állam és társadalom képezzenek oly összehangzó műremeket, mint maga az ember. Talán Plato köztársasága lebeg szemei előtt? E felfogás emlékeztet Herbart „gyakorlati bölcsészetének“ (praktische Philosophie) eredményére, az „aesthetikai társadalomra,“ s úgy látszik, igaza van Brandesnek, midőn azt állítja, hogy Wienburg közelebb áll a Herbart, miut a Hegel bölcsészeti rendszeréhez. Egy új hellenismust hirdet, melyet már Goethe is átélt, újjá születve a modern kor szellemében: ő és újkor nyújtának kezét egymásnak a borongós középkor felett. És itt megint Schelling jut eszünkbe, ki fejlődése egyik phasisában a pogányság és kereszténység egyesülését, mint absolut evangeliumot hirdette. De e reformok kivitelére sürgeti az aesthetikai műveltséget, éppen mint a múlt száz évben Lessing, Herder és Schiller, ha nem is oly nyomós vonatkoztatással a társadalmi viszonyokra. Mindenek előtt szabadabb mozgást az erkölcsökbe: ha a természetet nem vetjük meg, hanem megneemesítjük, akkor a szépség szabad cultusa a szerelmet is sok társadalmi képmutatás alól fogja felszabadítani. De van valami e legénykedésekben, a mi új, s ez az az elv, melyet ő mondott ki először, mint az új generatio képviselője, *hogy az új idők költői alakja a próza, s hogy ennek több bece van, mint a versalaknak*. Schiller stílje neki nagyon ünnepi, Goetheé udvari stíl. Heine a próza mestere. Heine, Börne, Laube prózájának nyugtalansága, mozgalmassága a modern életre vall.

E nevet határozott egyénekre Menzel Farkas árulkodása folytán a német szövetségnek egy brutalis rendelete alkalmazta s öt író, Heinét, Laubet, Gutzkowitzt, Wienbargot és Mundtot, mint egy iskola

tagjait összefoglalva, írataikat mint egyház, állam, erkölcs elleneseket 1835-ben a szövetség egész területén eltiltotta. A rendőrség negative igen hasznos szolgálatot tett e beavatkozásával a fiatal íróknak. Műveiket kezdték mohó kíváncsisággal olvasni, hírók nőtt üldöztetésökkel, kezdettek szorosabban csatlakozni egymáshoz, a mi mind nem történik meg, ha a rendőrség nem részesíti őket oly kiváló figyelemben.

A midőn a német szövetség fentnevezett öt író-t összefoglalta, oly irodalmi iskolát alkotott, a melyet az irodalomtörténelem csak módosításokkal fogadhat el, mert Brandes, Gottschall, Karpeles e körbe veszik még Börnét, Kühnét, aztán Marggraff Hermann-t, Willkomm Ernőt s még többeket, sőt Brandes azt tartja, hogy az ú. n. ifjú Németország hatása az egész kor irodalmán, költészetén meglátszik. A végzetes reudelet előtt ezek még csak személyes ismeretségben sem voltak egymással; tehetség dolgában különböznek egymástól, de az irodalmi célzatosság (tendentia) tudatos hangsúlyozása mindnyájoknál közös. Heinét és Börnét kivéve mindnyájukban van valami pedansság, valami tudatos és tudóskodó komolyság, a mely a szakember előtt is számba akar vétetni, a mely rendszert keres, irányának nevet és formát ad; de osztják Heinével a hányavetiség merészségét és Börnével kevés kivétellel a szabad gondolkodás bátorságát.

E Stürmerek és Drängerek közt kétségkívül legnagyobb tehetség Gutzkow Károly volt. Tehetségét hamar észrevette Menzel, az akkori német szépirodalom teljes hatalmu dictatora s meghívta őt Stuttgartba „Irodalmi lap“-jához munkatársnak. Gutzkowitz intették barátai, ismerősei, hogy Menzellel ne ereszkedjék benső barátságba. Hegel, ki érdeklődött e fiatal ember iránt, azt mondta neki egy alkalommal: „Hogy szövetkezhetik valaki egy olyan emberrel!“ (Brandes) Gutzkow csakhamar belátta, hogy igazuk volt. Mindjárt a *sváb költőkör* megítélésénél eltértek egymástól. Gutzkow idegenkedett „e vasárnap délutáni lyrikusoktól, kik hitőket keresztlevelőknek, erkölcsüket a szokásnak, elveiket a hagyománynak s költészetüket a mások költészetének köszönhetik.“ Menzel e költőkör mindenható patronusa volt. De a csakhamar bekövetkezett szakadásra volt még más ok is. Gutzkow ugyanis kiadta „Schleiermacher leveleit Schlegel Lucindéről“ és e művet, „ezt a feslett vázat.“ a mint Brandes nevezi, classicusnak és dicsőnek és Schleiermacher leveleit isteninek találja. Az előszóban atheistának mutatja magát s küzd a szabad szerelem mellett. A papi áldás egy szerelmi viszony szentségéhez nem tud semmit hozzáadni, sem abból elvenni. Kihívó merészséggel és gúnyos szavakkal támadja meg a mindennapi házasságok rideg prózáját, („közönséges gyermeknemzés és kenyérkeresés nyomoruságát“).

Aztán 1835. megjelent „Wally, a kétkedő“ című regénye, s ezzel megtelt a pohár is.

Hőse Wally, egy fiatal nő, ki törrel átszúrja keblét, mert kétségbeesik az emberiség sorsa felett. Ez öngyilkosság motívumát Stieglitz Sarolta adhatta, ki egy örült elmélettel azért akarta tevékeny-

segre ösztönözni imádott férjét tépelődő tétlenségéből és melancholiájából, hogy neki halálával nagy fájdalmat okoz: szíven szúrta tehát magát, s a lelekbúvárnak munkát adott, hogy kutassa a női lélek titkait. De hatással volt e regényre az akkori francia regényírók közül különösen Sand György is, kiről hátrább pár szóban megfognunk emlékezni.

Szerző sikra száll a két nem közti viszony hagyományos fel fogásával, s kiadja a jelszót, *a hús emancipációját*.

Wally szereti Caesart s viszont szeretetik, de Wallynak a sardiniai követhoz kell férjhez menni. Ezért kéri őt Caesar, hogy jelképileg mintegy szellemi házasságot kössenek, mutassa meg magát a nászéjszakán egy pillanatra meztelenül „egész természetes szépségében“. Ez az a jelképi házasság, az a híres Sigune-jelenet, a melyet Menzel a regény érzéki elemeivel kiszakítva, mint leglényesebb dolgot állított a rendőrség elé s az i. Németországot, „mint a legmerészebb erkölcstelenség és legraffinirtabb hazugságok iskoláját“ vádolta be. 1835. szept., oct. és novemberben egymást érték a döngő philippikák az ifjú Németországot Menzeltől. Francia sympathiájukért elnevezte őket „La jeune Allemagne“-nak. „Ha a legmerészebb erkölcstelenségek és legraffinirtabb hazugságok egy ily iskoláját Németországon felvirágozni engednék, ha a nemzet minden nemesen gondolkozó fia nem nyilatkoznék ellene, ha a német kiadók nem tévednének, hogy ily mérget nyujtsanak és dicsérjenek a közönségnek, akkor nemsokára szép eredményeket érnének meg... De beleállok ez iszapba, jól tudva, hogy bepiszkolom magam. Szét fogom taposni a kigyó fejét, a mely a kéj szeméjében melegedik... A míg én élek, nem fogják ily gyalázatosságok a német irodalmat büntetlenül megszenteltetni.“ Később megint: „Azok, a kik csak a húsban hisznek, a piszok e papjai, megfogják-é bocsátani egy írónak, hogy ez tisztább, mint ők? ... Jelszavuk a hús, a szabad érzékiség, a házasság megszüntetése és nem csak hogy obscoen könyveket írnak, hanem a régieket is újra felmelengetik... Részben St. Simonhoz csatlakoznak, még kicsapongóbb republicanismust hirdetnek erény nélkül. egy hetaera köztársaságot nagyban... De mi egyébnek hízelegnek e tanok, mint a bestialitásnak és a rablásvágyának, a melyek az elvetemedettség oduiban, a nagy fő- és gyárvárosok szeméjében és pálinkájában még szunnyadoznak, de könnyen fölkelthetők?“ (Idézve Brandesnél.) Később megtámadja a porosz egyetemi tanárokat, kik Gutzkow közlönyéhez munkatársakul szegődtek. És nevezett írókat elnevezi *zsidó párt*nak, mert Heinehoz és Börnéhez csatlakoztak, s az ifjú Németországot *ifjú Palaestinának*.

És e támadások eredménye az lett, hogy Gutzkowot 10 heti fogságra ítélték. De a német szövetség félt mindenféle forradalmi mozgalomtól s 1835. decz. 10-én egy határozatot hozott az i. N. ellen, a mely Brandes sz-rint így hangzik:

„Miután Németországban újabb időben és utoljára az „ifjú Németország“, vagy „az ifjú irodalom“ név alatt egy irodalmi iskola alakult, melynek fáradozásai leplezetlenül arra törekednek, hogy szép-

irodalmi, tehát minden társadalmi osztályú olvasónak hozzáférhető íratokban a ker. vallást vakmerően megtámadja, a fennálló társadalmi viszonyokat lealacsonyítja és minden szemérmert és erkölcsi-séget szétromboljon... a német szövetségi gyűlés következő határozatokra jutott: Az összes német kormányok elvállalják a kötelezettséget, hogy az „i. N.“, vagy az „i. irodalom“ név alatt ismeretes irodalmi iskolából kikerült íratok szerzői, kiadói, nyomtatói és és terjesztői ellen, a melyhez névszerint Heine Henrik, Gutzkow Károly, Laube Henrik, Wienbarg Ludolph és Mundt Tódor tartoznak, országuk büntető és rendőri törvényeit, valamint a nyomdával elkövetett visszaélés ellen fennálló szabályokat teljes szigorral alkalmazzák és ezen íratok terjesztését is, legyen az könyvkereskedői, kölcsönkönyvtári vagy bárminő más módon, minden törvényesen rendelkezésükre álló eszközzel megakadályozzák“ stb.

Nem csoda tehát, ha e kormányrendelet után az i. N. tagjai, kiket úgy is csak külső körülmények hoztak össze, egymástól elváltak. De egymást vádolni is kezdték. Mundt mindjárt Menzel denuntiatiója után okos előrelátással élesen megtámadja Heinét, Gutzkowitz és Weinbargot. Leggyávábban viselte magát Laube, a ki pedig legmerészebb és legkihívóbb volt köztük. Kinyilatkoztatta, hogy az i. N. tendenciáit egy perczig sem szolgálta, hogy a fennálló rendet támogatni akarja, nem pedig annak hadat izenni, egy „új romanticus iskolát“ akar alapítani, a melyből minden forradalmi elem hiányzik. A porosz egyetemi tanárok szolgálékét is megbánás fogta el; egyik a másik után mosta a kezét. „Meglátszott, hogy a modern tudományos nevelés csak ismereteket közöl, de ritkán alakít jellemeket, legkevésbé pedig az írók között“, mondja Brandes.

Heine ez alkalommal derekasan viselte magát. Egy későbbi rendelet eltiltja még az ezután megjelenendő műveit is, sőt nevők kinyomtatását, ha csak abból a czélból is, hogy lebirálják. A külföldi lapok posta portóját annyira emelte, mint a leveleké volt, úgy hogy egy lap ára évenként legalább is 500 tallerra ment. (Brandes.) Heine 1836. jan. 28-án válaszol a német szövetségi gyűlésnek Csofalkozását fejezi ki a felett, hogy kihallgatás nélkül elítéltetett. Nem így járt el arómai szent birodalom Lutherrel, mivel nem akarja magát összehasonlítani. Tiltakozik a közönség véleménye ellen, a mely kleroszakolt hallgatását mint büntetésreméltó tendenciák beismerését magyarázhatná.

De Menzel sem maradt büntetlenül. Heine (Über den Denunzianten) leleplezi képmutatását, ki míg Gutzkowval kenyértörésre nem került a dolog, elnézte, hogy a kereszténység életveszélyben forgott. „Egy bizonyos physikai erkölcsösséget“ nem tagad meg tőle, mert erényt mindenki magában is gyakorolhat, de a bűnhöz kettő kell; Menzel urat pedig külseje támogatja, ha a bűnt kerülni akarja. A bűn jó ízléséről előnyösebb véleménye van Heinének, mintsem, hogy az Menzel után futna. A szegény Goethe e tekintetben nem volt oly szerencsésen megáldva.

Ez rövid vonásokban az i. N. külső története.

Wienbarnál láttuk, hogy igen kevés eredeti eszméje van. Lásuk a többieket. Jelszavuk a szellemi emancipáció volt. A kereszténységtől mindnyájan távol állottak s egy új pantheistikus vallásról ábrándoztak.

E pontban sem eredetiek: Franciaországból kapták elveiket. *Claude Henri de Saint Simon* ez új sekta megalapítója, d'Alambert tanítványa. Egy új tant akar alapítani (*Lettres d'un habitant de Genève a ses contemporains*, Genf 1803), a mely a tömeget a régi hit béklyói és egy elavult világnézet kötelékei alól teljesen felszabadítja: ez új tudomány fogja a jövő társadalmát szervezni és a hit helyét elfoglalni. Ezt a tudományt *physicismusnak* nevezte, a melyet tanítványa *Comte Agoston positivismus* név alatt tovább fejtett s e kettő alapján *Mill Stuart János nemzetgazdaságtani rendszerét* kidolgozta. St. Simon kimondá: Én az iparosoknak írok az udvaroncokkal és a nemesekkel szemben, azaz a méheknek a herékkel szemben. A kereszténység kiélte magát és ennek romjain kell hogy felépüljön a humanitásnak, az emberszeretetnek új vallása; az emberszeretet, az új vallás e positiv alapja pedig a társadalmi életben az egyenlőség elvének felel meg. St. Simon, kiről e mozgalom *St. Simonismusnak* nevezetik, meghalt 1825. május 19-én. De tanai nem haltak meg vele; terjesztői lettek az új kereszténységnek *Enfantin* és *Saint-Amand Bazard*, kik a St. Simonféle iskolát alapították „család“ czím alatt. Ez iskolának helyiséget építettek. A nép tódult ide gyűjtő hatású beszédeiket hallgatni. A juliusi forradalom még nagyobb lendületet adott ez ügynek. Azután formális hierarchiát szerveznek. *Enfantin* és *Bazard* voltak a főpapok és ketten „a legfőbb atyát“ képviselték; mellettük volt az „atyák collegiuma“, vagy az apostolok, kikhez jöttek még a tanítványok és a novitiusok, mint „látogatók.“

De e tanból csakhamar vallás lett, az iskolából család, melyben a vagyonközösséget a gyakorlatba is átvitték: közös háztartás, közös munka. A család fődogmái voltak *az örökösödési jog eltörlése és a nő emancipációja*, később *ezekhez jött a húsnak jogaiba való visszahelyezése.*

Az egyenlőséget — mondja *Enfantin* — nem az égben, hanem már itt e földön meg kell valósítani. Hogy a föld a jó uralma alá jusson, csak a hús rehabilitációja által lehetséges. Prophétai ihlettséggel s visiókkal tanítják dogmaikat. Látnánk férfiakat és nőket, kik névtelen szerelemben lennének egyesülve, oly szerelemben, a mely sem elhidegülést, sem féltékenységet nem ismer; férfiakat és nőket, kik többeknek odaadnák magukat, a nélkül, hogy megszűnének egymáséi lenni, és a kiknek szerelme ellenkezőleg olyan lenne, mint egy isteni lakoma, a mely fényben növekednék, minél nagyobb lenne a vendégek száma és választéka! De midőn e tan megvalósításánál *Bazard* neje is a játékba került, heves összeszólalkozások támadtak, a melyek a rendőrség figyelmét rájuk fordították. A St. Simonismus fejeit 1832. aug. 27-én elítélték s a „család“ feloszlott. (L. bővebben: *Heinrich Heine's Sämmtliche Werke*, in 12 Bänden. 1. Band, *Biographie von Dr. G. Karpeles.*)

A míg a St. Simonismus sectává át nem alakult, Heine igen érdeklődött iránta. Különösen sokat foglalkozik St. Simon alapgondolatával, *a kiélt kereszténység helyébe egy új pantheistikus emberbaráti vallás alapításával.* Az iskola vallásos eszméit — szerinte — csak ki kellene mondani, hogy előbb vagy utóbb megvalósúljanak. A pantheistikus istenfogalmat először d' Alembert tanulta el Spinozától, tőle vette azt St. Simon és örökségül hagyta iskolájára gyakorlati irányban; elméleti és aesthetikai tekintetben Németországon Goethe, Schelling és iskolája fejlesztették.

Heine a középen áll „két nemzet értelmi határán“, s eszközli az eszmék és gondolatok cseréjét, magyarázván a németeknek St. Simon tanait és a socialis kérdés nagy titkáit, (Lutetia) a francziáknak pedig a német bölcészet és költészet termékeit. (Geschichte der Philosophie, Die romantische Schule etc.)

A másik dogmája az i. Németországnak *a nőemancipatió és az érzékenység cultusa, vagy a mint ők nevezik, a húsnek jogaiba való visszahelyezése.* Sand György regényei nagy befolyással voltak rájuk. E regények akkor lázban tartották egész Európát: megkezdték a harcztot a házasság intézménye ellen s a nőemancipatió mellett és az „ifjú németek“ híven hirdették tovább ez elveket.

E pontnál azonban figyelembe veendő az, mire Habs Róbert Sand regényeinek egyik német fordítója figyelmeztet, hogy Sand György *francziáknak és franczia házasságról* írt, a mely nem a felek személyes vonzalmán alapúl. A 17—18 éves franczia lány férjhez megy egyenesen a nevelő intézetből, a nélkül, hogy férjét és a nagyvilágot ismerné. Agya telve felületes, homályos ismeretekkel, szíve fásúlt, üres. Most feltárúl előtte a világ, megismerkedik más férfiakkal, összehasonlítja őket férjével, ki örömeit divatos felfogás szerint házán kívül keresi. A nőnek maga a társadalom ad alkalmat, hogy másnál kárpótolja magát azért, a mit otthon nélkülöz. A franczia írók tehát legtöbbször nem frivolitásból írnak a házasság ellen, hanem nemes erkölcsi motívumok szolgálnak alapúl.

Sand regényeinek szerkezete egyforma, tendenciája ugyanaz. Nőalakjai majdnem kivétel nélkül futnak meggyalázóik után. Nem rokonszenvet és szeretetet akarnak bennünk felkelteni, hanem szálnalmat és sajnálkozást a nő sorsa iránt. „A szerelem a nő erénye!“ — így kiált fel egyik regényében, (Indiana) de ez nem az akarat eredménye, hanem szükségszerűség, természeti törvény, a melylyel daczolni nem lehet. Ezért szerencsétlenek ők, a viszonyok és ama szükségszerűség áldozatai s ballépéseikért nem elítélni, hanem sajnálni valók. Ugyanez elveket találjuk a legharcziasabb ifjú németnél Laubenál, csakhogy kihívóan, vakmerően élükre állítva, (Az ifjú Európa 4 kötet, 1833—37.) s Sand gyöngéd női lelkét hiába keressük nála. Mennyivel durvábban és sértőbben fejezi ki Laube ugyanazt a gondolatot: „A szerelem a nők kenyértudománya és a tanulókkal szemben az az előnyük van, hogy ők azt mindig szenvedélylyel úzik. A szerelem és szerelmi vígasz a nők hivatala.“

De e legénykedő Stürmereknek a német irodalomban is voltak

elődei. Különösen két nő említendő itt: *Rahel és Bettina*. Egyik sem volt író, mindkettőnek vannak gondolatai, tervei, elméletei, eszméi, de egyikök sem tudja azokat rendezni. Mindkettő költő neje; az akkori német társadalomban mindkettő nevezetes szerepet játszik. Rahel Goethét és Fichtét isteníttette, a romantikusok barátai voltak, az ifjú németek apostolai. Bettina rajongott Goetheért, körülrepdeste az ősz költőt, mint egy lepke. Csodálatos két nő! Rahel fenséges, mint Vesta papnője, a mint elmélkedő fejét kezére támasztja s a szent lángot őrzi; Bettina ellenben hasonlít a czimbalomverő bacchansnőhöz, ki csapongó jó kedvében ujjongva ugrál az oltár körül (Gottschall). Bettina természetimádó; a természeti vallások friss, pogányias elemeit eudaimonistikus fordulatokkal szövi át: vallásának tartalma az ember boldogsága, jóléte és istentisztelete mámoros elmerengés a természeti erők mélységeibe.

Rahel a nő sorsával és társadalmi helyzetével foglalkozik; ezért áll közel az ifjú németekhez. A társadalom mai alakjában nem tesz neki. Új találmányokat kíván „a százév szellemétől“, mert a régiek már ócskák. „Van bizonynyal egy combinatió, a melyben az ember már itt e földön egészen boldog lehet.“

A házassági viszonyoktól szabadabb formákat követel. „Szabadságot, szabadságot!“ — kiált fel, különösen egy oly kötött állapotban, mint a házasság. „Tudatlanság, ha az emberek azt képzelik, hogy a nő szelleme máskép és más szükségletekre van alkotva, mint a férfié.“ Aztán követeli, hogy a gyermeknek csak anyja legyen, ennek nevét viselje. Így rendezte azt be a természet. A Jézusnak csak anyja van, és minden anyát oly tiszteletben és tisztának kellene tartani, mint Máriát.

A következő korszakokban e tárgy újra és újra szőnyegre kerül. A jelszó ki volt tűzve, de homályos fogalmak voltak vele összekapcsolva. A gondolkodó főket foglalkoztatta e problema s egymásután álltak elő az elméletek a nők társadalmi és politikai helyzetéről, neveléséről, a szabad szerelemről, a házasság jogosultságáról, ennek egyházi és jogi alakjáról. De ez elméletek lényegesen különböznek a romantikusok melegvérű érzékiségétől. Legújabb időben pedig a nőemancipató kérdése gyakorlati fordulatot vett. Most már nem a szív jogainak érvényesítéséről, nem a házasság eltörléséről van szó, hanem gyakorlati élet- és létkérdésekről, a nők jogáról a munkára, a nőnevelés reformjáról. Sőt Mill Stuart János választó- és szavazati jogot is követel a nők számára. A nem férjes nők száma napról-napra nő, ezzel nő a keresetképtelenség; a prostitutióra, e szégyenkeresetre a törvénykezés nem fordít kellő figyelmet.

De visszatérve tárgyunkhoz, az *érzékiség cultusa* is feltalálható az ifjú németek előtt a német irodalomban. Laube maga mondja *Emlékezéseiben* (Erinnerungen 1810—1840), hogy irodalmi kérdésekben Heinsétől kapták (Ardinphello, oder die glücklichsten Inseln) az első lökést, és mi hozzá tehetjük, hogy Claurentól is. E két író nevére ma már csak az irodalomtörténész emlékszik, de akkor nagy divatban voltak. Laube tőlük kapta „Az ifjú Európa“ I. részének

dúrva érzékiségét. E regény három részből áll. Az első rész a női szépség és szabad szerlelem dicsőítése. Levélalakban van írva. Igen alkalmas a'ak arra, hogy a cselekvény hiányát pótolja. Egy néhány fiatal embernek szerelmi élete, világa és sorsa. Nála a női szépség tiszta élvezetét valami rosszul rejtett vágy mindig zavarta. Látszik, hogy kihívó merészségével kora aske-isét csak bosszantani akarja. Minden sorából kiolvasható a szabadság utáni vágy politikai, társadalmi és erotikus tekintetben. Ez a vágy minden hagyományt, minden régi formát szét akar törni. A regény hőse Hippolyt, egy érzéki élvezeteiben mértéktelenül dőzsölő Don Juan, kit e yik társa Valerius „a nők elbűvölő“ balsorsának nevez.

Clauren „Mimili“ cz. regényének kiadója Stern Adolf magyarázni s enyhíteni akarja a vádakát, a melyekkel Claurent Hauff Vilmos ismeretes támadása óta elhalmozzák. Clauren elítélése teljesen jogos s lényegében megingathatatlan. De — szerinte — Mimili szerzőjének egyedüli hibája az, hogy kora felfogásának hódolt. Ezért korában olvassák, dicsérik, türelmetlenül siettetik előre, de aztán néhány év múlva elítélik, megvetik és elfeledik. Könnyed elbeszélő tehetségével különbözött kortársaitól, de osztotta tetszésüket, nem tetszésüket, életnézetüket, erkölcsi lazaságukat, az anyagi jólét szeretetét. Hanyatlás és kicsinyes kényelemhajhászt korának írója ő s pedig teljes férfiúi korában, midőn az ifjúkor eszményi álmái eltűntek már, midőn mi, a mint Mephisto mondja: „was guts mit Ruhe schmausen möchten.“

Az i. Németországnak még egy tagjáról kell röviden megemlékeznünk. Mundt Tódor ez, kinek nevére ma már csak az irodalomtörténész emlékszik. Egy műve maradt emlékezetben csak, *Stieglitz Saroltáról*, ez sem az ő, hanem a tárgy érdeme. Ő az, ki legnagyobb elragadtatással magasztalja *az új idők költői alakját, a prózát* s annak dicsőítésére fokos könyveket ír (Die Kunst der Prosa) Van egy sajtáságos regénye *Madonna* címmel. (Madonna, Unterhaltungen mit einer Heiligen, 1835.) Lyra ez prózában, világot átalakítani akaró elméletek a húsnak jogaiba való visszahelyezéséről sajtáságos mysticismussal egy nőnek novellaszerűen előadott sorsa körül csoportosítva. Egy új jelszót talál ki, „a mozgást“, a melybe egész szerelmes lesz. „Mozgás“ az új idők jelszava, ez az, a mi másoknak a haladás, a harc s a szabadságért. Az új idők irodalma a „mozgás irodalma;“ Madonna a „mozgás“ könyve. E nő zsákmányúl van szánva egy gazdag roué számára, mihelyt felhő, s hogy meneküljön e kétségbeejtő helyzetből, átadja magát egy fiatal theologusnak, kit szeret, s kitől viszont szerettetik. Író e tény ártatlanságát hangsúlyozza, bár a világ elítéli is. S épen ezért lát hősnőjében világi szentet, az örök női típusát. Itt következik aztán nem új, de kissé különösen formulázott és kimondott tana: „A világot és a húst be kell ismét helyezni jogaikba, hogy a szellem ne lakjék hat lépcsővel magasabban Németországon. — A szabad nő souverain; határozzon, beszéljen, mert neki szabad beszélni. „És a szabad szerelem boldogsága édes.“

Ez elemekből áll az i. N. elveinek összege, régiak és újak. helyesek és túlhajtottak vegyesen. Lelkesült, merész kezdeményezés, de eredményeiben kisszerű, a kezdetnek, az ígéretnek korszaka. Hiányzott az ifjú németeknél az alapos, tudományos képzettség és aesthetikai míve'tség, pedig ennek a hiányát a tehetség nem pótolja. Hiányzott a kellő tapintat és mérséklet s ez az oka annak, hogy majd semmi eredményt sem értek el. Pedig korok sokat várt tőlük, túlbecsülte őket. Heine „Romantikus iskolá“-jában új idők apostolainak tekinti őket. Laubeban oly író látott, „kinek társadalmi jelentőségét Németországra nézve nem lehet megmérni.“ Gutzkowban elismeri „a teremtő művészet és az ítélő műérzék legszebb tulajdonságait.“ Heine érdekelt fél, ítélete nem tárgyilagos, de nem fogadható el Minckwitz János ellenszenves ítélete sem (Neuhochdeutscher Parnass.), mely szerint az i. N. fölött ítéletet mondani ma már komoly kritikusnak eszébe sem jut.

Átmeneti korszak volt ez: az emberben élt valami homályos vágy új iránt, bármi volt is az. Ez a vágy ragadott magával minden szabad szellemet, ez magyaráz meg minden ellenmondást, azt a vad, nyugtalan, szétáradó prózát, a melyben a napi kérdések és követelmények hangosan és sürgősen nyilvánultak. Ezért az a lázas sietség, az a szakadozott gondolatmenet, az a sok excentrikus elem náluk. Rahel mondá, hogy az oly igazságok, amelyek egy bizonyos kornak még nincsenek megérve, kificzamodva lépnek a világba. Egészen találóan jellemzi Gottschall ezt az egész mozgalmat ennek egyik prófétája gondolatával, midőn azt mondja, hogy: az i. N. oly eszméket hirdetett, a melyek még nem tudtak helyet találni a világban s ezért könyökükkel törtek maguknak utat. Az új, a modern az ifjú németek anyagi elve s ennek megnyilatkozási alakja az igazság paradox és kificzamodott alakjában.

GÁL KELEMEN.

Tanárbeiktatáson mondott bezáró beszéd.

Tisztelt Tanár Urak! Ime elhangzottak önök beköszöntő és székfoglaló remek beszédeik, melyek után czélszerűnek tartom, hogy az általok tanított és tanítandó tárgyak fontosságát néhány szóval kiemeljem.

1. Én a classicus irodalmat erődhöz hasonlítom, melyre az ifjuság szellemképzése támaszkodik, az ifjuság szellemképzésén pedig a jövő alapul. A classicus írók alapos tanulmányozása, kivált a zsenge kor fejlődő szakában, oly hatalmas eszközt nyújt, hogy azt semmi más tárgy nem pótolhatja; de természetesen egészen bele kell illeszkednünk, egészen belé kell merülnünk, hogy annak szellemét elővárázsolhassuk.

Tagadhatatlan, hogy a class. irodalom az ifjuság fogékony keblébe ültetve egyik nemzedéktől a másiknak örökség gyanánt áthagyományoztatván, sikeres hatását az emberi szív nemesítésére el nem téveszthette. Hiszen e nélkül nem alapíthatta volna meg Kopernik a napnak jelenlegi rendszerét, nem tehetette volna világhírű fölfedezéseit Galilei, nem vethette volna meg a természettannak alapját örök időkre Newton.

A classicus tanulmányok emelték Schillert és Göthét, a német irodalom e két bajnokát minden nép és kor leghíresebb költői közé. Ennek nyomai félreismerhetlenek néhány hírneves hazai írónknak, mint Berzsenyi, Csokonai, Kis János és Kölcsey költeményeiben.

Az ó-világ classicusainak szorgalmas olvasása felébresztvén külföle nemzeteknél a szép iránti ízlést, megkezdhatték anyanyelvök legtökéletesebb alakú minták után való idomítását, művelését s lassanként a classicus nyelvészet varázskeléből új tudomány, a nyelvek tudománya keletkezett.

A classicus irodalom ismerete hazaszeretetre is gerjezt; ugyan is a Curiusok, Camillusok, Fabiusok, Gracchusok, Papyriusok, Scipiók és többek a tiszta-honszeretetnek és egyéb erényeknek dicső példái ama valódi honfűsűságra lelkesítenek, mely tettekben nyilvánul és ha kell, semmi áldozattól sem irtózik. Ime, ilyet tanul az ifjú az ókori irodalomból.

2. A földrajz különféle ismereteket egyesít. A földrajz magába foglalja a történelmet, a mennyiségtant s a természettudományokat, szóval az egész külvilágot; Ulyssessé teszi a tanulót hazája elhagyása nélkül, ki beútazza a földet, sok népet, országot, szokást és erkölcsöket tanul ismerni, úgy hogy ránézve a földrajz egy gyönyörű